

Gondolatok az új EU-tagról – Horvátország: Balkán vagy Európa?

Gerdesics Viktória

Pécsi Tudományegyetem

Az Európai Unió 2013-ban újabb taggal bővült, Horvátországgal. Déli szomszédunkról sok dolog eszünkbe juthat; a piros-fehér kockás minta, a temperamentumos emberek, a horvát gasztronómia, a kristálytisza vizű tenger, egy kellemes nyári szabadság emléke, vagy épp a két évtizeddel ezelőtti háború puskaropogása, az etnikai feszültségek, a korrump politikusok és a háborús bűnösség. Horvátország, amelyet 1991 előtt egyszerűen csak „jugónak” neveztünk, ma önálló országimázsával szerepel az EU térképén és függetlenedése óta azon van, hogy távol kerüljön a negatív érzetű Balkántól. A tanulmány bemutatja az új EU-tagot és imázsát a balkániság és európaiság fogalmai mentén, valamint egy kérdőíves kutatás eredményei által azt, milyen kép él róla csatlakozásakor Magyarországon.

Kulcsszavak: Horvátország, országimázs, horvát imázs, Európai Unió, Balkán

BEVEZETÉS

Horvátország 2013. július 1-jével hosszú és küzdelmes út után az Európai Unió huszonnyolcadik tagállamává vált. A horvátok egy része ezt a dátumot az európaiság hön áhított és végre elért elismeréseként éli meg, egy másik része pedig szkeptikusan tekint a jövőbe, és az Európai Uniót egy újabb, a horvát szuverenitást sértő államalakulatnak, vagy, ahogy gyakran nevezik, „Euroszláviának” látja. Féltik országukat, tengerpartjukat, identitásukat, és főleg azt a szabadságot, amelyet hosszú évszázadok után 1991-ben, az önálló Horvátország kikiáltásával végre megszerezhettek. Az EU-csatlakozással viszont hivatalosan is magukénak tudhatják azt a jelzőt, amely legyőzheti a sötét Balkánt; az európaiságot.

A horvát országimázsot a történelem számos alakváltásra kényszerítette, javarészt attól függően, hogy az ország épp milyen államközösség része volt. Most egy új környezetben, az Európai Unió országai között kell megtalálnia a helyét, olyan huszonkét év után, amikor szabad volt, önálló állam, amely folyamatosan Európához igyekezett közeledni. A horvát imázs különleges, érzékeny elemekből tevődik össze, hiszen része a titói Jugoszlávia is és vele az egységes, bár talán mesterségesnek is nevezhető délszláv identitás, mint imázsalap, és egy a jugoszláv érát lezáró, egyben az új életet megkezdő honvédő háború. Az ország a kilencvenes évek eleji délszláv háború alatt azon volt, hogy turizmusát segítségül hívva önálló, Európához méltó országimázsot tudjon kialakítani, még úgy is, hogy a katonai harcokhoz kötődő negatív érzések ezt a folyamatot állandóan nehezítették, nem beszélve a ma is sűrűn felbukkanó háborús bűnösség kérdéséről. Az ország elvitathatatlan sikere, hogy 2013 a történelemkönyvekbe az EU-csatlakozás éveként kerülhet be, a horvátok mégsem magabiztosak. Sok vád érte őket a csatlakozási folyamat küzdelmes éve alatt, sok olyan jellemző ragadt rájuk, amely a rossz értelemben vett balkáni világhoz köti Horvátországot. Kétségtelen, hogy Horvátország számos meg-

oldandó feladat előtt áll. A kérdés inkább az, hogy imázsa le tudja-e vetközni mindazokat a negatív sztereotípiákat, amelyek a kedvezőtlen visszhangú Balkánnal kötik össze, és egyenrangú viselője lehet-e az Európai Uniót övező európaiságnak. A tanulmány a csatlakozáskori horvát imázs egy kis szelét mutatja be, Horvátország pozícióját a magyarok szemében – a Balkán és Európa közötti képzeletbeli vonalon.

A HORVÁT ORSZÁGIMÁZSRÓL

Napjaink marketingírásaiban (és minden napjaink szóhasználatában is) igen sokszor szerepel valamiféle „helyimázs”, gyakran konkrét országimázs, amelyet Kotler és szerzőtársai (1993) az adott országról kialakult nézetek, hitek, vélemények összességként definiálnak. Az országimázssal a szakirodalom a múlt század hatvanas éveitől kezdve foglalkozik, akkoriban elsősorban az ún. országeredet-hatás szempontjából, a legfrissebb publikációk viszont az országimázst már márkaértékként vizsgálják, ennek kapcsán pedig megjelenik maga a folyamat, az országmárkázás fogalma (Jenes 2010). Minden országnak van imázsa, amely folyamatosan változik, akár spontán, akár irányított módon (Papadopoulos and Heslop 2002), és mint minden imázstípus, ez is multidimenzionális fogalom. Globalizált világunkban, a gyarmatok függetlenedésével, majd a szovjet blokk és Jugoszlávia felbomlásával közel kétszáz ország versenyez egymással, amely harchan az országimázs különleges szereppel bír. Anholt (2005) szerint egy jó országmárka „soft power”, azaz „puha erő” ebben a versenyben. Kotler és Gertner (2002) véleménye pedig az, hogy egy jó országmárka kife-

„A horvát imázs különleges, érzékeny elemekből tevődik össze, hiszen része a titói Jugoszlávia is és vele az egységes, bár talán mesterségesnek is nevezhető délszláv identitás, mint imázsalap, és egy a jugoszláv érárt lezáró, egyben az új életet megkezdő honvédő háború.”

jezetten versenyképességi tényező. Simon Anholt, aki 1996-ban elsőként vetette papírra a „nation branding” fogalmát (tehát méltán nevezhetjük az országmárkázás atyjának) 2007-ben az országimázst továbbértelmezve versenyképes identitásnak nevezte és a nemzeti identitással hozta kapcsolatba, azaz szerinte az országmárka a nemzeti identitás materiális, erős, kommunikált formája (Anholt 2007).

Az országmárkázás céljai elsősorban gazdaságiak: a turizmus ösztönzése, a befektetések és az export elősegítése, valamint az ország külpolitikai megítélésének javítása (Papp-Váry 2009). Horvátország is nyilvánvalóan ezeket a célokat tűzi ki maga elé, csakhogy XX. század végi történelmét nemcsak a tipikusan átmeneti országokra jellemző folyamatok fémjelzik, hanem egy meghatározó háború is, amelyet mind a média, mind a szakirodalom különböző elnevezésekkel illet: délszláv háború, szerb agresszió, honvédő háború, attól függően, hogy épp milyen oldalról akarja látni, illetve láttatni a történelmet.

A külföldi politikai, ideológiai és gazdasági befolyáshoz való vonzódás és az attól való viszolygás közti konfliktus a Balkán történetének egyik állandó alkotóeleme (Jelavich 1996), így Horvátorszáé is. Színes történelmét a különböző népekhez való kapcsolódás jellemzi; a térségben az illíreket meghódító rómaiak után avar és szláv törzsek jelentek meg, a horvát állam perszonálunióba került a magyar koronával, betörték a tatárok, a törökök, később az Osztrák-Magyar Monarchia, majd az első és a Josip Broz Tito vezette második Jugoszlávia része lett a nemzet. (Bali-Kolutác 2006) Tito Jugoszláviája a nagyszerb ideológia és a Belgrád-központúság mentén létrehozott államalakulat volt, amelyben hat ország népét tartották egy délszláv identitásnak nevezett egységben. Jugoszlávia imázsa a vezető el nem kötelezett politikájának köszönhetően többé-kevésbé pozitív volt, azonban ahogy a tagállamok, úgy azok imázsának önállóságát sem tette lehetővé. Tito 1980-as halála után fokozatosan

kialakult kormányzati káosz, és a bipoláris világrend 1989-90-es években bekövetkezett összeomlásának hatása felszínre hozta a lappangó, voltaképp mesterségesen elnyomott etnikai feszültségeket. „Aztán egyik napról a másikra megszűnt minden illúzió a testvéri egységgel kapcsolatban, és a gyűlölet lett úrrá mindenütt. Mintha mindig is ott bujkált volna közöttünk, arra a pillanatra várva, amikor megmutathatja rút arcát. Mintha Jugoszláviát azért is teremtették volna, hogy bebizonyítsák: rokon népek sem képesek együtt élni egy közös országban.” (Gyukics 1997, 94.) A jugoszlávizmus ideája mentén 1918-ban megalakult, majd 1945-ben újraszervezett Jugoszlávia keretében etnikai-nyelvi, gazdasági és vallási-kulturális tekintetben Európa egyik legheterogénebb, eltérő történelmi régiókat átfedő államalakulata jött létre, ahol az etnikai-nyelvi és vallási-kulturális határok többé-kevésbé egybeestek, így a leszakadás veszélye fokozottabban vált érzékelhetővé. Ugyanakkor Jugoszlávia belső határai az elmúlt hét évtized során szinte soha nem egyeztek meg az etnikai-nyelvi határokkal, ami nyílt vagy látens formában mindvégig fenntartotta a délszláv államon belüli ellentéteket. Tulajdonképpen az államalakulás óta fennálltak olyan államjogi és gazdasági konfliktusok, amelyek az 1980-as évek végére teljesen felőrölték a titóista közös délszláv identitást, bizonyos értelemben az állam működését is megakadályozva. A nacionalista politikai vezetők hatalomra jutásával Jugoszlávia tagállamai sorra kikiáltották függetlenségüket – elsőként 1991 júniusában a nyugati támogatást élvező Szlovénia, és ugyanazon a napon Horvátország is. Kitért a délszláv háború, amelyet követően a korábbi jugoszláv tagországok valóban megkezdhették önálló életüket. (Juhász et al. 2003)

Több mint húsz év telt el azóta, hogy Horvátország Európa teljes jogú tagjává vált, mint független, szuverén és nemzetközileg elismert állam. Sokan a világon soha ezelőtt nem hallottak Horvátországról, sokan csak a jelenlegi politikai tevékenységei alapján

ítélik meg, barátságos, szép és szimpatikus országgént, vagy épp embertelen, arrogáns, balkáni lemaradóként. 2002-ben Miomir Žužul, akkori horvát külügyminiszter és volt washingtoni horvát nagykövetség vezetője mondta a horvát országimázsról: „Sajnos a rólunk alkotott kép messze nem pozitív – nyilván ezt sok szempontból nem érdemli meg az ország, és sok időre lesz még szükség, hogy ezt meg tudjuk változtatni.” (Skoko 2005, 15.) Kiindulva abból a megállapításból, hogy egy ország imázsa az identitás kifejezőeszköze, az országoknak különös figyelemmel kell kiválasztaniuk, mely elemeket kívánják a külvilág felé kommunikálni. Skoko (2012) szerint Horvátországnak nincs felismerhető identitása világviszonylatban; vagy nem ismerik, vagy negatív imázsa van, külpolitikai téren is leginkább a hiányosságait hangsúlyozzák. Vukadinović (2000) azt hangsúlyozza, hogy a többi európai volt szocialista országgal ellentétben Horvátország állammá alakulásával specifikumok sorát vonultatta fel, hiszen bár Szlovéniával karöltve a volt jugoszláv tagköztársaságok közül gazdaságilag a legfejlettebbnek számított, ezt az előnyét az Európához való közeledésben nem tudta kihasználni, tekintve, hogy háborús közegbe került, így az ország újjáépítését és a menekültek visszatelepítését helyezte előtérbe a háborút követően. Tito aktív külpolitikájának köszönhetően Jugoszlávia pozitív imázssal rendelkezett, ezzel szemben Horvátország kilépése a föderációból negatív visszhangot keltett, hiszen az államalakulat az első világháború győztes nagyhatalmainak terméke volt. (Juhász et al. 2003)

Az 1992-es nemzetközi elismerést követően egészen a bosnyák harcok kitöréséig illetve az utolsó horvát területek felszabadításáig Horvátország, a háborúhoz kötődően, „áldozat” imázst kapott. Az önálló Horvátország számára kiváló lehetőséget nyújtott mind a gazdasági felépülésre, mind a pozitív imázs kialakítására a turizmus, marketingtevékenysége javarészt erre a területre összpontosult a következő években, azonban a boszniai muszlimok ellen elköve-

tett horvát tettek lerombolták Horvátország áldozati szerepkörét. Európa csalódása Horvátországban 1995 és 1999 közé, a háború utáni időszakra tehető. (Skoko-Jurilj 2011) A háború visszavetette a demokratizálódás folyamatát is, így hiába az 1992. évi nemzetközi elismerés, a horvát imázs nehéz küzdelem előtt állt. A 2000. évi kormányváltás hozta meg az Európához való közeledés következő lépését, amely nagy reményeket keltett a horvát népben, néhány éven belül pedig megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások is.

Mi vezethetett mégis ahhoz, hogy a hön áhított EU-csatlakozásról döntő referendumra csak a választók 43,5%-a ment el? Pilić és szerzőtársai 2009-es írása szerint az euroszkepticizmus okai az önállóság és a saját identitás elvesztésének félelme, az ismeretlentől, a rákényszerített szabályoktól való rettegés, a nemzetközi keretek közé kerülő ítékezés, Európa tisztességes szándékaiban való kételkedés, a csatlakozás előnyeinek nem tiszta ismerete, a belépés magas szociális költségei és általánosságban, a változásoktól való félelem. (Pilić et al. 2009) Horvátország kételkedő hozzáállása az EU-hoz a háborúval is kapcsolatos, hiszen a véres összecsapások idején az EU nem állt Horvátország mellé, amely az ország erős családottságát eredményezte, és a mai napig táptalaját nyújtja az unióval ellenkező nézeteknek. Másrésztől a csatlakozást nem támogató horvátok erősen konzervatív és nacionalista ideológiájával szögesen ellentétes az EU liberális eszméje, így számukra az EU valamiféle kísérlet volna, valamiféle új Jugoszlávia, amely erősen korlátozza szuverenitásukat. (Jović 2011) 2012 januárjában tehát Horvátországban csatlakozási népszavazást tartottak. Bár a részvétel igen alacsony volt, a szavazók 66,27%-a igent mondott az urnánál – Brüsszel fellélegzett, Horvátország 2013. július 1-jétől EU-tagállam (Ištaković 2012).

A horvát imázs tehát igen hektikus jeleget mutat, időről időre átalakult az utóbbi néhány évtized során és küzdelmét nem könnyítette meg az a tény sem, hogy a hor-

„Az euroszkepticizmus okai az önállóság és a saját identitás elvesztésének félelme, az ismeretlentől, a rákényszerített szabályoktól való rettegés, a nemzetközi keretek közé kerülő ítékezés, Európa tisztességes szándékaiban való kételkedés, a csatlakozás előnyeinek nem tiszta ismerete, a belépés magas szociális költségei és általánosságban, a változásoktól való félelem.”

vátokról alkotott sztereotípiák egyébként is hosszú ideje jelen vannak a történelemben; a 17. századi német édesanyák például azzal ijesztgették a rossz gyereket, hogy „ha nem javul meg, jön a horvát és megeszi”, a korabeli Franciaországban pedig barbárokra tartották a horvátokat. A jugoszláv időszakban a nyugati média sokszor nevezte őket (és minden jugoszlávot) civilizálatlanoknak, vezetőiket irracionálisnak, immorálisnak. A horvátokhoz legtöbbet kötött negatív sztereotípiát a második világháborúban vállalt szerepük; egyrészt a nációkkal és fasisztákkal kötik össze őket (usztasák), másrészt pedig a sötét kommunista blokkal. A nyugati világ nem támogatta Horvátország kilépését Jugoszláviából, és nyilvánvaló negatív visszhangot keltett a polgárháború maga is. A volt Jugoszlávia is sokáig ellenezte a tagköztársaságok autonómiáját, minden nemzetközi ügy Belgrádon keresztül mehetett, sőt, Tito halála után Milošević külpolitikai tevékenysége a „nagyszerb” ideológia mentén évtizedekig horvátellenes propagandát folytatott (Skoko, 2005).

EURÓPAISÁG ÉS BALKÁNISÁG

Horvátország esetében különösen fontos szerepet kap az európaiság-balkániság kérdése; bár megjegyzendő, hogy ebben a kontextusban ellentétpárként kezeljük őket, ez mégis radikális leegyszerűsítése ezeknek az amúgy is igen megfoghatatlan háttérérzeteket keltő fogalmaknak. Pap (2007) szerint az európaisághoz tartoznak, az előnyös klimatikus adottságok adta táj sztereotípiája mellett, a viszonylag kis területen

elő nagy embertömeg (magas népsűrűség), az alapvetőnek tekintett nyelvi faktor (valamely indoeurópai nyelv használata), valamint az egységes európai kultúrát jellemző keresztény kultúrkör, nem beszélve arról a meghatározásról, amely szerint az európai hagyományokból levezethető politikai rendszer a demokrácia. Ezzel ellentétben a balkáni társadalmakat a sztereotípiák és a közvélekedés kulturális jellegükben keletieseknek tartják, alapjuk a vallási és etnikai sokszínűség, és ezekből fakadóan a nemzeti közösségekben való gondolkodás. Ezekben a társadalmakban később következett be a nemzetté válás, mint Nyugat-Európa országaiban, a történelmükben oly sokszor megjelenő háborús erőszak hatására más a társadalmi kapocs, mint a nyugati országokban, politikai berendezkedésüket pedig gyakran tekintélyelv jellemzi. „A demokratikus berendezkedés sok esetben paródiája az európai államokénak.” (Pap, 2007, 14.)

A „Sötét Balkán” kép valójában 1878 és 1913 között született meg, és vált a térség jellegadó jellemzőjévé, köszönhetően a Török Birodalommal való összemérésnek. A Balkán – annak ellenére, hogy a pozitív értelemben vett kulturális gazdagságot sem szabadna elfelejtenünk – a közvélemény számára általában valami veszélyes, kriminális, és legtöbbször a fejletlenséggel, a kegyetlenséggel, az árulással, a vérbosszúval, a korrupcióval azonos. A két világháború közötti időszakban a félsziget országai gazdaságilag modernizálódtak, de az egymás közötti és a balkáni háborúk okozta történelmi traumákat kollektív érzésként hordozták, sőt, a nagyhatalmi hódítással szemben megjelent a hősiesség új tartalma is (főleg a görögök-nél és Jugoszláviában). A Balkán-félsziget alapvető politikai földrajzi dilemmája, ahogy említésre került, az Ázsiához való kötődéssel kapcsolatos, a térség történelmét végigkísérte a „Sötét Európa” eszméje. Itt történelmileg hol az ázsiai hatások feltartóztatása volt a feladat, hol a közvetítő szerep Kelet és Nyugat között, így tulajdonképpen egy olyan területről beszélünk, amely folyamatosan nagyhatalmi harcok, etnikai és vallási hábo-

rúk színtere. (Hajdú 2007) Úgy tűnik, hogy minden igyekezet ellenére a Balkán szóval automatikusan társuló sztereotípiák még ma is élnek és, tekintve, hogy Horvátország a Nyugat-Balkán térszerkezeti egységéhez tartozik, ezek az ország Európai Unió csatlakozásának speciális területét képezik. Horvátország sohasem deklarálta magát balkáni államnak. Az országhatárokon belül senkit sem kell gyözködni arról, hogy Horvátország nem Balkán, hanem „igazi” nyugat-európai ország. Ez a meggyőződés a horvát identitás része, így a nem-balkániság civilizációs aspektusa sohasem országon belül volt kérdés, inkább mindig is úgy fogták fel, mint azt a valamit, amelyet az őket a Balkánhoz soroló nemzetközi szereplőknek kell bizonyítani. Tudman 1999. év végi halálával megszűnt a politika radikális jellege, az új kormány célja egy drasztikusan különböző, más imázs kialakítása volt, egyben az Európai Unióval való megfelelés, a hágai törvényszékekkel való együttműködés, Horvátország nemzetközi státusának javítása és a gazdaság felélénkítése. El akarták nyerni a nemzetközi közösség bizalmát, és ezzel nyugat-európaiként legitimizálni a horvát identitást. Itt a Balkán a „radikális Másikként” definiálódik, amellyel szemben Horvátország jó ideje az Európai Unió megnyúlt karjaként és demokratikus hatalmaként határozza meg magát. Nem sorolja magát a balkáni országok közé, hanem megállapítja a határvonalat a meglévő szerb és bosnyák országhatár mentén, bizonyítékul pedig rendre a történelemre hivatkozik – a nem cirill, hanem latin betűs írásra, valamint arra, hogy a domináns vallás nem a pravoszláv, hanem a katolikus. (Zambelli, 2010)

A balkániság-európaiság kérdése tehát állandó Horvátország esetében, az ország-határokon belül a horvát identitás kapcsán, azokon kívül pedig az ország megítélése szempontjából. Egy olyan országról van szó, amely a délszláv háború után – látszólag legalábbis – meglepően hamar talpra állt. Az ország a háború utáni gazdaság újjraélesztését a turizmusban látta; a ma is legnépszerűbb Isztria mellett a déli terü-

letek felvirágoztatására autópálya-hálózatot húzott fel, a titói időszakban épített és a háborús menekültek által (gyakran le-) lakott tengerparti szálláshelyeket felújította, privatizálta, újakat épített, és mindezzel az európai piac igényeinek megfelelő kínálatot alakított ki. Horvátország természeti adottságai megkérdőjelezhetetlenek, kristálytiszta tengerével, szigeteivel, mediterrán tájképével turisták millióit vonzza minden évben. Az önálló Horvátország megszülése óta mindig is az volt a kérdés, hogy ez a turisztikai imázs, az Európához való külpolitikai közeledéssel kiegészülve elég-e a balkániság jellemzőinek leküzdéséhez, egyben az Európa általi el nem ismerés elkerüléséhez. A horvát média részben eufórikus hangulatú EU-csatlakozást mutat, ugyanakkor erős kételyeket is Horvátország EU-beli boldogulásával kapcsolatban.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A tanulmányban bemutatott vizsgálat célja az volt, hogy betekintést nyújtson abba, milyen fogadtatásra számíthat Horvátország az EU-csatlakozással, és annak ellenére, hogy az eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak, a magas elemszám miatt – megítélésem szerint – figyelemre érdemesek. A kutatás online kérdőíves megkérdezéssel történt a horvát csatlakozás előtt, hólabda-módszerrel. Mintegy két hét alatt 681 db értékelhető kérdőív érkezett vissza. A kérdéssor összeállításakor fő szempont volt, hogy kezdetben a válaszadók ne legyenek tisztában a vizsgálat céljával, hiszen kifejezetten az asszociációkra voltunk kíváncsiak. Ennek megfelelően a 21 kérdésből álló kérdőív első kérdéseiben Horvátország önállóan nem jelenik meg, illetve kerülendő volt a gondolatok (akár akaratlan) irányítása is, például a „turizmus” szó korai megjelenésével. A kérdéssor több aspektusból igyekezett megvizsgálni, hogy a magyarok milyen imázst társítanak Horvátországhoz.

A minta elemeit képező magyar állampolgárok 59%-a nő, életkoruk átlaga 29 év (jellemzően 20 és 30 év közöttiek), közel 70%-ban főiskolai vagy egyetemi diplo-

mával rendelkeznek, 56%-ban dolgoznak, és 43%-ban baranyiaiak, 23,5%-ban pedig budapestiek vagy Pest megyeiek. Fontos megemlíteni, hogy szűrőkérdésként bekezdült, van-e a megkérdézettnek horvát nemzetiségi kötődése, amely kérdés eredménye 12,6%-ban volt „igen”, és válaszaik összességében nem voltak meghatározóan eltérőek a többitől. A kitöltőknek válaszolniuk kellett arra is, hányszor jártak már Horvátországban (53,5% háromszor vagy annál többször), amely kérdés azt célozta, véleményüket mennyire alapozzák saját tapasztalataikra.

EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

A vizsgálat eredményei számos aspektusból vizsgálhatók. Jelen írás fókuszában az általános imázs mellett az ország a balkánisághoz és az európaisághoz fűződő kapcsolata áll, így az alábbiakban a kérdéssor vonatkozó elemei kerülnek bemutatásra.

Az országimázs eszköztára

Az önálló Horvátország, a háború utáni felépülést az idegenforgalmi potenciál kihasználásában látva, már korán kialakította szlogenjét, logóját, alkalmazandó színeit, amelyek a kapott válaszokban is visszaköszönnek. Horvátországhoz a válaszadók 84%-a tengerparti turizmussal kapcsolatos szót társít, úgymint a tenger, a tengerpart, az Adria, a nyaralás vagy maga a turizmus. Hasonló eredményeket hozott a szimbólumra vonatkozó kérdés is, hiszen 42% valamely a tengerhez, a turizmushoz kapcsolódó jelképre asszociál. Ezen kívül a szimbólumra vonatkozóan jelentős számban (18,5%) említették a piros-fehér kockás sakkaszt, amely javarészt a címerből, vagy akár a futballmezekről és a számtalan horvát szuvenírről lehet ismerős, de kézenfekvő szimbólumként megjelent a zászló (10%) és a címer (5%) is. Az összes válaszadó közel 70%-a a kék színt, 13%-a pedig a pirosat társítja az országhoz, 13%-os „nem tudom” válasz mellett pedig 59%-ban férfinek gondolják. Egy horvát település említésekor megfigyelhető, hogy a főváros (16%) mellett job-

bára nyaralásaik egyes desztinációit említhették a kérdőívet kitöltők, így sok apró eredmény is született, de viszonylag magas számot ért el Split és Zadar (11-11%), valamint Dubrovnik (9%), 7%-ot pedig, talán a határ mentiség miatt, Eszék városa.

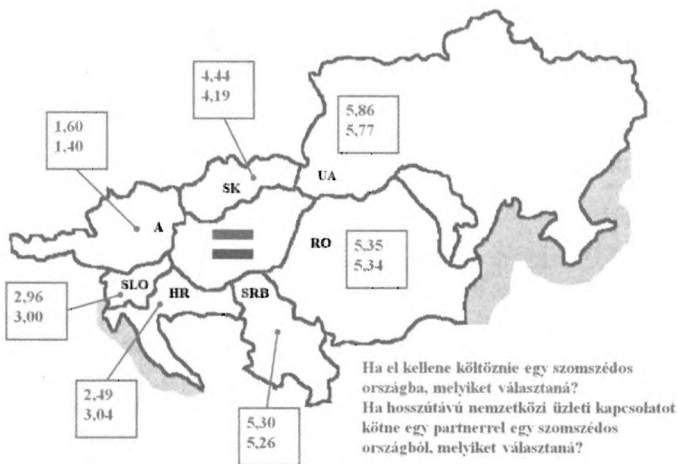
A kapott eredményekből látható, hogy a megkérdezett magyarok képe Horvátországról minden vizsgált kérdés esetében a turizmushoz kötődik. További vizsgálatot érdemelne a márkaszemélyiségre vonatkozó kérdés, érdekes lenne ugyanis látni, miért is gondolják közel 60%-ban azt, hogy Horvátország férfi lenne. Ehhez kapcsolódóan megemlítendő, hogy az egyszavas asszociációk esetében mindössze 4%-ban említettek valamely tulajdonságot, amelyek egyharmada viszont a hazaszeretet volt. Feltételezhető volt az is, hogy Horvátországot, gondolván a negatív sztereotípiákra és a nem is oly régi háborús és háborús bűnösséggel kapcsolatos médiaszereplésre, összekötik majd valamely ezekkel kapcsolatos szóval. Azonban nemcsak, hogy az említett jellemzők között nem található igazán negatívak, de mindössze négy kitöltőnek jutott róla először eszébe a háború és további négynek valamely a Balkánnal, a balkánisággal kapcsolatos szó. Tehát ha egy dologra kell

asszociálni, a magyarok – a nyaralás kellemes érzésének emlékével – a szép horvát tengerpartra gondolnak.

Horvátország pozíciója a szomszédos országok között

A kérdőív első két kérdése a Magyarországgal szomszédos országok közé kérte elhelyezni Horvátországot azzal a céllal, hogy láthatóvá váljék megítélése, pozíciója más országokhoz viszonyítva. Nyilvánvalóan más szempontok is figyelembe vehetők, akár a versenytársak közötti elhelyezés vagy a volt jugoszláv országok sorba állítása, de a szomszédos országokkal szembeni vizsgálat elég semleges, sőt, elég „keleti és nyugati” ahhoz, hogy megállapítható legyen Horvátország helyzete. Annak megfelelően kellett sorba állítani a hét államot, hogy melyiket választaná a megkérdezett, ha el kellene költöznie, illetve melyik szomszédos nemzettel lépne szívesen nemzetközi üzleti kapcsolatba. A két aspektus eltérő lehet, hiszen a valamely országba való költözés a (minden értelemben vett) környezetről, míg az esetleges nemzetközi üzletkötés egy külföldi állampolgárral inkább az adott nemzetről alkotott véleményre utalhat. Az eredményeket az 1. ábra mutatja, ahol a két

1. ábra: A szomszédos országok átlagos sorrendje a költözés és a nemzetközi üzleti kapcsolat szempontjából

Forrás: Saját szerkesztés

szempont sorrendje szerint látható, hogy az egyes országokat átlagosan hányadik helyre sorolták.

A magyarok a szomszédos országok közül elsősorban Ausztriába költöznének, másodsorban Horvátországba, majd Szlovéniába, és őket jelentősebb különbséggel követi Szlovákia, Szerbia, Románia és Ukrajna. Tehát a jobb megélhetés, a nyugodtabb élet övezte „Nyugat” után Horvátországot tartják a válaszadók a leginkább méltónak arra, hogy ott éljenek. Nemzetközi üzleti kapcsolat létesítése esetében is ugyanez a sorrend, kivéve Horvátország és Szlovénia (kis mértékben eltérő) pozícióját, amely különbség oka talán a sokéves szlovén EU-tagságnak és az évek során valószínűsíthetően kialakult gyakorlatnak köszönhető, illetve annak, hogy költözés esetén szívesebben választunk egy kellemes tengerparti helyet. Mindemellett Szlovákia is régóta EU-tag, a magyarok mégsem oda vágnak, és közel nem Romániába vagy román kapcsolatokra, holott nemcsak a közös országhatár hosszú, de magyar kisebbség is szép számban van jelen ezekben az országokban. Noha nem sokkal, de Szerbiát is előbbre sorolják a románoknál.

Az uniós csatlakozás

Két kérdés foglalkozott azzal, hogy a magyarok, mint szomszédos ország népe, mennyire vannak tisztában Horvátország EU-csatlakozásával, illetve mennyire értenek vele egyet. Biztató, hogy a nyitott válaszok alapján közel 350-en tudták, hogy a csatlakozás éve 2013, tehát a válaszadók fele, de néhány kiugró szélső-

„A magyarok a szomszédos országok közül elsősorban Ausztriába költöznének, másodsorban Horvátországba, majd Szlovéniába, és őket jelentősebb különbséggel követi Szlovákia, Szerbia, Románia és Ukrajna. Tehát a jobb megélhetés, a nyugodtabb élet övezte „Nyugat” után Horvátországot tartják a válaszadók a leginkább méltónak arra, hogy ott éljenek.”

ség mellett magas jelölést kapott 2014 is. Sőt, 186 fő úgy gondolja, hogy Horvátország már rég EU-tag, amely azt az üzenetet hordozhatja a horvátok számára, hogy „európai színvonalúak”. Mindezek ellenére az átlag a 2012. évet adta meg válaszként. Horvátország EU-csatlakozásával 13%-os tartózkodás mellett 76,5% egyetért. Érdekes, hogy a horvát nemzetiségi kötődésük 59%-a ért egyet, és minden harmadik magyarországi horvát mondana nemet a horvát csatlakozásra. Ez tulajdonképpen azt mutatja, hogy inkább azok támogatják a horvát EU-csatlakozást, akik „kívülállónak” mondhatók, semmint azok, akiknek ez inkább érdekében áll, vagy érdekében kéne, hogy álljon. Mindemellett, hogy ez az eredmény nagyon hasonló az anyaországi referendum százalékaikhoz is.

„Európai Unió vagy Balkán”?

Világszerte gyakori dilemma a volt jugoszláv tagállamok elhelyezése egy képzeletbeli vonalon „Európa” és a „Balkán” között. Nehéz feladat meghatározni, mit is takarnak ezek az elnevezések, hiszen mind inkább csak érezzük az „Európa” szóban megjelenő fejlett világ, gazdasági jólét fogalmait és a sokszor ún. „sötét Balkánnak” nevezett földrajzi tér kulturális sokszínűsége mellett hangsúlyosan megjelenő pejoratív jellemzőket. A kérdőívben három kérdés segítségével kíséreltük meg megjeleníteni Horvátország pozícióját ezen a képzeletbeli vonalon, és egyben megvizsgálni azt, hogy Horvátországot a magyarok balkáni vagy európai országnak tartják-e. A kérdésekben felsorolásra került négy jellemzőcsoport; környezeti, jogi-politikai, társadalmi és gazdasági témákban. A kérdőív 8. kérdéséként megkértük a válaszadókat, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skálán jelöljék meg (ahol 1: egyáltalán nem, 5: teljes mértékben), mennyire jellemzőek ezek Horvátországra, majd ugyanezt megkérdeztük a 13. kérdésben az Európai Unióra és a 14. kérdésben a Balkánra is. Módszertanilag megjegyzendő, hogy az online kérdőív szerkesztése lehetővé tette a kérdések külön lapon való

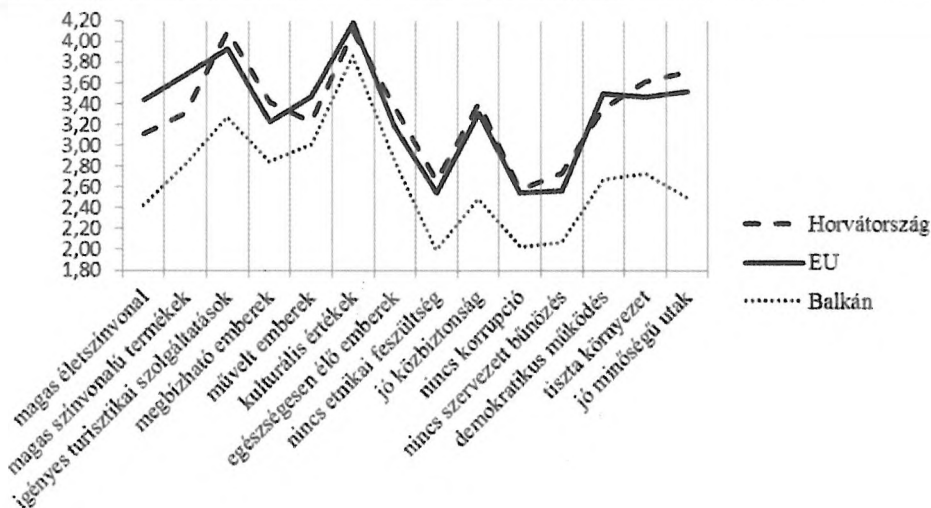
kezelését, azaz Horvátországot önmagában ítélték meg, míg az Európai Uniót és a Balkánt egymáshoz viszonyítva, de a korábbi kérdéstől távol. Az eredményeket (az egyes jellemzők átlagos értékelését) a 2. sz. ábra mutatja.

Tekintve, hogy a kérdőív célja épp az imázs-asszociációk vizsgálata volt, nem volt cél megmagyarázni, mit értünk az Európai Unió vagy a Balkán fogalma alatt (például Romániát hova soroljuk), épp az volt lényeges, hogy az adott egyén mire gondol, ha ezeket jellemzi. Tehát az eredményektől inkább azt vártuk, hogy megmutassák, Horvátország az egyes jellemzők alapján inkább a „Balkánhoz” vagy inkább az „Európai Unióhoz” van közele, amely utóbbit „Európát” testesíti meg.

Mindamellet, hogy az ötfokozatú skálán való értékelés jobbra középre húz, tendenciaként az is megfigyelhető, hogy a Balkán minden jellemző esetében kisebb értéket ér el az Európai Uniónál és Horvátországnál is, és a kulturális értékeket, illetve az útminőséget kivéve nagyjából arányosan alacsonyabbat mutat minden jellemző esetében. Horvátország, ahogy az ábrán látható, javarészt az EU-val van egy szinten, de meglepő értékek is mutatkoznak. A környe-

zetre vonatkozó kérdésblokkban a megkérdezettek Horvátországot az EU fölé helyezik mind az utak minősége, mint a környezet tisztasága tekintetében. Horvátország ugyanígy megelőzi az EU-t turisztikai szolgáltatásainak minőségében, ahogy bizonyos társadalmi jellemzőkben is, így a magyarok szerint a horvátok egészségesebben élnek és megbízhatóbbak az EU állampolgárainál. Meglepő eredményt mutatnak a jogi-politikai jellemzők is, hiszen habár demokratikus működésében Horvátország nem éri el az EU-t, a megkérdezettek szerint Horvátországban jobb a közbiztonság és nincs olyan mértékű korrupció, szervezett bűnözés, sőt a társadalmi jellemzők közé sorolható etnikai feszültség sem, mint az EU-ban. Megjegyzendő, hogy nem beszélhetünk kiugró eltérésekről azon kilenc jellemző esetében sem, amelyeknél Horvátország magasabb értékelést kapott az EU-nál. A felsoroltak biztató eredményt mutatnak Horvátország számára, hiszen a csatlakozási tárgyalások során és a nemzetközi sajtóban is gyakran előkerültek ezek a jellemzők, mint Horvátország gyengeségei, és azt is láthatjuk, hogy a Balkán igencsak alul marad ebben az összehasonlításban. Ezek alapján úgy tűnik tehát, hogy Horvátország levált a Balkánról.

2. ábra: Horvátország, az Európai Unió és a Balkán jellemzése

Forrás: Saját szerkesztés

Mindhárom terület tekintetében (beleértve a Balkánt is) a legmagasabb pontot a kulturális értékekapták.

Összességében tehát megállapítható, figyelembe véve az alfejezet elején taglalt fogalmi homályosságot, hogy a megkérdezett magyarok szerint a Balkán igencsak elmarad az Európai Uniótól, Horvátország pedig messze nem Balkán, sőt, sok szempontból még az EU-t is megelőzi. A kérdések célja az volt, hogy lássuk, mit ért a magyar ember „Balkán” és „Európai Unió” alatt, és ahhoz képest hogyan látja Horvátországot. Hiszen egy országimázs alapvetően ily módon alakul, nem feltétlenül racionális magyarázatok alapján mérlegeljük véleményünket egy adott országról, hanem egyénenként eltérő benyomásainkra, tapasztalatainkra, érzéseinkre támaszkodva.

Ezen kérdéseket követően, folytatva a gondolatmenetet, mintegy „teszt-jelleggel” megkérdeztük a válaszadókat arról is, hogy érzésük szerint Horvátország inkább balkáni vagy inkább európai országnak tekinthető-e. 9%-os „nem tudom” válasz mellett 69% szerint inkább európai és 22% tekinti inkább balkáni országnak. Ez a kérdés kontrollkérdése volt az előzőekben bemutatott eredményeknek, és bár magas a balkáni jellemző is, Horvátországot mégis több mint háromszor annyian tartják – mindent egybevetve – európai országnak.

ÖSSZEGZÉS

A bemutatott kutatási eredményekből úgy tűnik, a magyarok szerint Horvátország turisztikai paradicsom. Horvátország nem Balkán. Horvátországot szeretjük. Miért kell mégis beszélni az európaiság-balkániság kérdéséről a horvátokkal kapcsolatban? Egyrészt kétségtelenül azért, mert ők maguk is megállás nélkül ezzel foglalkoznak; a honvédő háborúval kapcsolatosan hangsúlyozva, hogy „nem háborús bűnös”, az önálló Horvátország születésével, hogy „egyáltalán nem szerb”, az európai integráció kapcsán pedig, hogy „a keresztény kultúrkörhöz tartozunk, Európához, nem a Balkánhoz”. Másrészt még Magyarországon is

úgy látják, hogy turizmusban, tiszta környezetben, jó minőségű utakban és kulturális értékekben erősek a horvátok, az etnikai feszültséggel, a korrupcióval és a szervezett bűnözéssel viszont gond van – noha épp annyira, mint bárhol máshol.

Horvátország most Európa nagyítója alá került – ilyen lehetősége nem volt függetlenségének kikiáltása és annak nemzetközi elismerése óta. Sikeresen „helyezte el magát a térképen”, jól alakította imázsát a jugoszláv föderációból való kitörés óta? Bizonyára javarészt igen, hiszen fokozatosan közeledni tudott az Európai Unióhoz, egyre távolodva a pejoratív balkáni sztereotípiáktól. A kérdés az, hogy most kihasználja-e az új lehetőségeket arra, hogy ezektől teljesen megszabaduljon. Skoko (2012) buzdító írásában, a csatlakozást megelőző évben arra hívta fel a nép és a politikai vezetők figyelmét, hogy Horvátország imázsalakítása kapcsán a csatlakozáskor mennyire fontos „észnel lenni”. Ez egy új lehetőség, egy tiszta lap, a pozitív nulla, ahonnan építkezni lehet. Horvátország a csatlakozással bemutatkozik – és első benyomást nem lehet kétszer tenni... Az országnak kulcsfontosságú most egy olyan erős, reális értékekre épülő identitás meghatározása, amely imázsában tükröződve pozitív, befogadható módon kerül ki az Európai Unió piacára és létjogosultságot ad Horvátország ún. európai jellemzőinek. Ha nem teszi, a Balkánon ő lesz a legeurópaibb, Európában viszont ő lesz a Balkán.

JEGYZET

- 1 A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

HIVATKOZÁSOK

- Anholt, S. (2005), *Brand New Justice – How Branding Places and Products Can Help the Developing World*, Oxford: Elsevier Butterworth Heinemann
- Anholt, S. (2007), *Competitive Identity – The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*, Basingstoke: Palgrave Macmillan

Bali L. - Kolutác A. (2006), „Horvátország történeti kronológiája”, *Balkán Füzetek*, 4 6-19. old.

Gyukics Sz. (1997), *A Milosevics-klán*, Budapest: Atheneum Kiadó

Hajdú Z. (2007), „A Balkán-félszigettől a Balkánig”, *Mediterrán és Balkán Fórum*, 1 1, 10-14. old.

Ištaković, A. (2012), „Hrvatska u multikulturalnom svijetu”. *Media, Culture and Public Relations*, 3 2, pp.150-157

Jelavich, B. (1996), *A Balkán történet*, Budapest: Osiris Kiadó.

Jenes B. (2010), Branding the nation – the historical context, http://www.marketing-trends-congress.com/2010_cp/Materiali/Paper/Fr/JENES.pdf [letöltve: 2011. március 12.]

Jović, D. (2011), Hrvatska vanjska politika pred izazovima članstva u Europskoj Uniji, *Politička misao*, 48 2, pp.7-36

Juhász J. – Márkus L. – Tólas P. – Valki L. (2003), *Kinek a békéje?*, Budapest: Zrínyi Kiadó

Kotler, P. & Gertner, D. (2002), When a Country Becomes a Brand and a Product, *Lubin Working Research*, Summer 1. and 4.

Kotler, P., Haider, D. H., Rein, I. (1993), *Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations*, New York: Free Press

Pap N. (2007), *A Balkán „kis” politikai földrajza*, Pécs: PTE TTK Földrajzi Intézet, Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja

Papadopoulos, N. & Heslop, L. A. (2002), „Country Equity and Country Branding”, *Journal of Brand Management*, 9 4-5. pp.294-314.

Papp-Váry Á. F. (2009), „Országmárkázástól a versenyképes identitásig – A country branding megjelenése, céljai és természeté”, *Marketing & Menedzsment*, XLIII 2, 4-19. old.

Pilić, Š. – Brstilo, I. – Matic, A. (2009), O priključenju Hrvatske EU: rezultati empirijskog istraživanja u Dalmaciji, *Informatologia*, 42 2, pp.100-105

Skoko, B. (2005), *Hrvatska – Identitet, Image i Promocija*, Zagreb: Školska knjiga

Skoko, B. – Jurilj, D. (2011), „Uloga vladinih komunikacijskih strategija i kampanja u procesu pristupanja Europskoj Uniji – iskustva Češke, Poljske, Slovenije i Hrvatske”, *Politička misao*, 48 1, pp.215-232

Skoko, B. (2012), „Hrvatska pred europskim zrcalom: kako nas drugi vide, a kako im se mi predstavljamo?” *Nova prisutnost*, 10 3, pp.377-380

Vukadinović, R. (2000), „Hrvatska vanjska politika – Novo vrijeme i nove zadaće”, *Međunarodne Studije* 1

Zambelli, N. (2010), „Između Balkana i Zapada: problem hrvatskog identiteta nakon Tuđmana i diskurzivna rekonstrukcija regije”, *Politička misao*, 47 1, pp.55-76

Gerdesics Viktória,
PhD-hallgató

PTE KTK Regionális Politika és
Gazdaságtan Doktori Iskola
gerdesicsv@ktk.pte.hu

Thoughts about the new EU-member – Croatia: the Balkans or Europe?

In 2013 European Union is enlarged with a new member, Croatia. A lot of things could come into one's mind in connection with our Southern neighbour; the red and white chessboard, passionate people, the Croatian gastronomy, the sea with crystal-clear water, memory of a pleasant summer holiday or on the contrary the rifle-shots of the war two decades ago, the ethnic tension, corrupt politicians or war crimes. Croatia, simply known as „Yugo” before 1991, today is present on the map of the EU with its own country image and has been striving to shove off the negative Balkans since it got its independence. The study presents the new EU-member and its image along the concepts of Balkanian and European, as well as, with the results of a questionnaire survey, the picture about it in Hungary by the time of its EU-accession.

Viktória Gerdesics